

Законодавство України про відповідальність батьків за виховання дітей

Сім'я — природний і найбільш стійкий елемент людського суспільства. За статистичними даними, в Україні проживає понад 14 млн сімей. З них 56,4 % мають дітей віком до 18 років. Задовольняючи особисту потребу в батьківських і материнських почуттях, контактах з дітьми, їх вихованні і відтворенні себе в них, батьки зобов'язані виконувати виховну функцію сім'ї. Як правило, життя батьків є для дітей першим соціальним орієнтиром, зразком форм і змісту поведінки та людських взаємин, загальної культури.

Сьогодні інститут сім'ї переживає суттєві складнощі: руйнуються сімейні відносини, підвищується ризик розлучень, знижуються виховні функції сім'ї, не підтримуються сімейні традиції, росте рівень дитячої бездоглядності та безпритульності, діти вимушені зростати в неповних сім'ях з усіма негативними наслідками цього явища, загострюється проблема насильства в сім'ї.

З підвищенням рівня позашлюбних народжень, а також через збільшення кількості розлучень, помітно зросла чисельність неповних сімей, які є досить уразливими щодо ризику бідності і потребують соціального захисту та дієвої підтримки з боку держави.

Сьогодні виконання батьками виховної функції ускладнюється необхідністю зміни пріоритетів і методів виховання. Традиційні уявлення про те, що слухняність і скромність є позитивними якостями, суперечать вимогам „суспільства конкуренції”, яке вимагає прояву ініціативи, самовпевненості, здатності протистояти тискові а Сучасні батьки мало уваги надають підвищенню своєї педагогічної культури. Не можна не зважати й на те, що методи і засоби виховання, засвоєні батьками з власного дитинства, вже не спрацьовують. Неспроможність батьків налагодити контакти з дітьми, створити сприятливі умови для їх сімейного виховання, призводить до роз'єднання представників старшого і молодшого покоління, негативно позначаючись на формуванні та розвитку зростаючої особистості.

Наслідком відсутності або нерозвиненості батьківських обов'язків є безвідповідальне батьківство, що породжує соціальне сирітство, дитячу бездоглядність та безпритульність, інвалідність, підліткову злочинність тощо. Безвідповідальне батьківство – одна з головних причин, чому діти стають сиротами при живих батьках.

Закон України "Про освіту" Стаття 59. Відповідальність батьків за розвиток дитини

1. Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.
2. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.
3. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані:
  - постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;
  - поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної і рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв;
  - виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до своєї країни;
  - сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу;
  - виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини.
4. Держава подає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї.

Закон України "Про загальну середню освіту" Стаття 29. Права та обов'язки батьків або осіб, які їх замінюють

1. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право: вибирати навчальні заклади та форми навчання

для неповнолітніх дітей.

2. Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані забезпечувати умови для здобуття дитиною повної загальної середньої освіти за будь-якою формою навчання.

3. У разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, всупереч висновку відповідної психолого-медико-педагогічної консультації відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату), навчання дитини проводиться за індивідуальною формою.

Конституція України

Стаття 51 Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття.

Стаття 52 Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Батьківські права та обов'язки носять конституційний характер. Їхнє право на виховання дітей є передумовою здійснення обов'язків щодо виховання. Відмовитись від своїх прав та обов'язків батьки не можуть. Вони можуть їх втратити після суду.

Стаття 53 Кожен має право на освіту. Повна загальна освіта є обов'язковою.

Сімейний кодекс України

Стаття 150. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини

1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.

2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

4. Батьки зобов'язані поважати дитину.

5. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.

6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.

7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Стаття 152. Забезпечення права дитини на належне батьківське виховання

1. Право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю, що встановлена законом.

2. Дитина має право протидіяти неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї.

3. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій.

4. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інших інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

Стаття 155. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.

2. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.

3. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства.

4. Ухиляння батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;

3) жорстоко поводяться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті.

3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось з них.

4. Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки злочину, він порушує кримінальну справу.

Стаття 166. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

1. Особа, позбавлена батьківських прав: 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання; 2) перестає бути законним представником дитини; 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником; 5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування); 6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

2. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини. Одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.

Стаття 167. Влаштування дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав

1. Якщо дитина проживала з тим із батьків, хто позбавлений батьківських прав, суд вирішує питання про можливість їхнього подальшого проживання в одному житловому приміщенні.

2. Суд може постановити рішення про виселення того з батьків, хто позбавлений батьківських прав, з житлового приміщення, у якому він проживає з дитиною, якщо буде встановлено, що він має інше житло, у яке може поселитися, або постановити рішення про примусовий поділ житла чи його примусовий обмін.

3. Дитина за бажанням другого з батьків може бути передана йому.

4. Якщо дитина не може бути передана другому з батьків, переважне право перед іншими особами на передання їм дитини мають, за їхньою заявою, баба та дід дитини, повнолітні брати та сестри, інші родичі.

5. Якщо дитина не може бути передана бабі, дідові або іншим родичам, мачусі, вітчиму, вона передається на опікування органів опіки та піклування.

6. Дитина, яка була передана родичам, мачусі, вітчиму, органу опіки та піклування, зберігає право на проживання у житловому приміщенні, в якому вона проживала, і може у будь-який час повернутись до нього.

7. Порядок відібрання і передання дитини встановлюється законом.

Кодекс України про адміністративні правопорушення

Стаття 180. Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами, — тягне за собою накладання штрафу від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей
Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання виховання неповнолітніх дітей — тягне за собою попередження або накладання штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладання адміністративного стягнення, — тягнуть за собою накладання штрафу від двох до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, — тягне за собою накладання штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним Кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, — тягне за собою накладання штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Кримінальний кодекс України

Стаття 164. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей

1. Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, — карається виправними роботами на строк до одного року або обмеженням волі на той самий строк.

Стаття 166. Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, — карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 304. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність Втягнення неповнолітніх у

злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми — карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Кодекс України про адміністративні правопорушення

Стаття 184

Ухилення батьків від виконання своїх батьківських обов'язків, передбачених законодавством України, щодо забезпечення необхідних умов по утриманню, вихованню, навчанню неповнолітніх дітей, тягне за собою попередження або штраф від 1 до 3 неоподаткованих мінімальних доходів громадян.

Вчинення неповнолітнім у віці від 14 до 16 років правопорушення, відповідальність за яке передбачене чинним Кодексом, - тягне за собою накладання штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від 3 до 5 неоподаткованих мінімальних доходів громадян.

Закон України про попередження насильства в сім'ї

Стаття 15. Відповідальність за вчинення насильства в сім'ї

Члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону.

Ст. 12 ЗУ Про охорону дитинства від 26.04.2001 № 2402-III

Виховання в сім'ї є першоосною розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків відповідно до закону.